

Η ΕΝΙΣΧΥΤΙΚΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΩΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟΤΗΤΑΣ

REMEDIAL TEACHING AS AN APPROACH TO INTERCULTURALISM

Γλυκερία Λούντζη
Εκπαιδευτικός ΠΕ02
M.Ed. Επιστήμες της Εκπαίδευσης
M.Ed. Ειδική Αγωγή
glykloun@gmail.com

Περίληψη

Η αντισταθμιστική εκπαίδευση έχει προκαλέσει αμφιλεγόμενες αντιδράσεις. Πολλοί επιστήμονες και ερευνητές στον τομέα της Κοινωνιολογίας της Εκπαίδευσης υποστηρίζουν ότι είναι απαραίτητη για να διασφαλιστεί η ισότητα των ευκαιριών για όλους τους μαθητές, ενώ άλλοι ανησυχούν ότι μπορεί να οδηγήσουν σε στερεοτυπίες και διαχωρισμό. Είναι γεγονός όμως ότι τα αντισταθμιστικά μέτρα εκπαίδευσης και η Ενισχυτική Διδασκαλία (Ε.Δ.) ειδικότερα έχουν χρησιμοποιηθεί στη διαπολιτισμική εκπαιδευτική πολιτική με διάφορους τρόπους, με στόχο την προώθηση της ισότητας και της συμμετοχής για όλους τους μαθητές. Η παρούσα έρευνα εστιάζει στις απόψεις των εκπαιδευτικών σχετικά με τους παράγοντες που υπονομεύουν την αποτελεσματικότητα της Ε.Δ. στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, αλλά και τους παράγοντες που ενισχύουν την αποτελεσματικότητα και τη λειτουργία του αντισταθμιστικού αυτού προγράμματος σε ένα πολυπολιτισμικό πλαίσιο.

Λέξεις κλειδιά

Αντισταθμιστική εκπαίδευση, διαπολιτισμικότητα, Ενισχυτική Διδασκαλία, οφέλη, αποτελεσματικότητα.

Abstract

Compensatory education has brought controversial reactions. Many scholars and researchers in the field of Sociology of Education argue that it is necessary to ensure equality of opportunity for all students, while others are concerned that it may lead to stereotyping and segregation. However, the fact is that compensatory education and Remedial Teaching (R.T.) in particular have been used in intercultural education policy in a variety of ways to promote equity and participation for all students. This research focuses on teachers' views on the factors that undermine

the effectiveness of EC in secondary education and the factors that enhance the effectiveness and functioning of this compensatory program in a multicultural context.

Key words

Compensatory education, interculturality, Remedial Teaching, benefits, effectiveness.

0. Εισαγωγή

Η αντισταθμιστική εκπαίδευση καλείται να συμβάλει στην αντιμετώπιση των προκλήσεων που προκύπτουν από τη διαπολιτισμικότητα στον εκπαιδευτικό χώρο. Στο πλαίσιο μιας διαπολιτισμικής εκπαίδευσης χρησιμοποιούνται πρακτικές που αναγνωρίζουν και αξιοποιούν τις διαφορετικές πολιτισμικές, γλωσσικές και εμπειρικές προσεγγίσεις των μαθητών προσφέροντάς τους μια ισότιμη εκπαιδευτική εμπειρία (Banks, 2006).

Αυτό το είδος εκπαίδευσης αποσκοπεί στην αντιστάθμιση των ανισοτήτων που προκύπτουν από τις κοινωνικές, οικονομικές και πολιτισμικές ανισότητες. Η προσέγγισή της επικεντρώνεται στην παροχή ειδικών πόρων, υποστήριξης και προγραμμάτων που επιτρέπουν στους μαθητές να αντιμετωπίσουν τις προκλήσεις που αντιμετωπίζουν λόγω των ανισοτήτων. Η Ενισχυτική Διδασκαλία (Ε.Δ.) εστιάζει στην ενίσχυση των δεξιοτήτων και των γνώσεων των μαθητών με στόχο την αύξηση της ακαδημαϊκής τους επίδοσης. Παρέχει επιπλέον μαθήματα, υποστήριξη και προγράμματα που προωθούν την ενίσχυση των μαθητών και την ανάπτυξη των δεξιοτήτων τους (Nieto & Bode, 2018).

Εγείρεται σε μεγάλο βαθμό το ερευνητικό ενδιαφέρον γύρω από το ζήτημα της αποτελεσματικότητας της Ε.Δ. στο πλαίσιο της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης, καθώς εντοπίζεται περιορισμένος αριθμός ερευνητικών μελετών που να το εξετάζουν και δεν έχει απασχολήσει ιδιαίτερα την ελληνική εκπαιδευτική αρθρογραφία και βιβλιογραφία. Αυτή η έρευνα έχει ως στόχο την κατανόηση των απόψεων των εκπαιδευτικών σχετικά με το αντισταθμιστικό μέτρο της Ε.Δ. και την αξιολόγηση της αποτελεσματικότητάς του στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Επιπλέον, επικεντρώνεται στην αξιολόγηση της λειτουργίας της στο πλαίσιο της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης, που συνδέεται με την αντιμετώπιση των αναγκών και των προκλήσεων οι οποίες προκύπτουν από την πολυπολιτισμική και πολυγλωσσική φύση των μαθητών.

1. Θεωρητικό πλαίσιο

1.1. Παράγοντες υπονόμησης της αποτελεσματικότητας της Ενισχυτικής Διδασκαλίας στην Ελλάδα

Για τις ανάγκες κάλυψης της εκπαίδευσης των παιδιών των παλιννοστούντων Ελλήνων θεσμοθετήθηκαν μια σειρά από αντισταθμιστικά μέτρα, τα οποία είχαν ως βάση τη θεωρία του ελλείμματος. Με το άρθρο 34 του Ν.2413/1996 θεσμοθετείται η διαπολιτισμική εκπαίδευση στην Ελλάδα. Σε μια προσπάθεια για γρήγορη ένταξη αυτών των παιδιών στο

κοινωνικό σύνολο εφαρμόζονται διάφορες πρακτικές, όπως η φοίτησή τους στις κανονικές τάξεις μαζί με τους γηγενείς μαθητές της ίδιας ηλικίας, η παρακολούθηση σε ειδικά τμήματα Ε.Δ. για περαιτέρω ενίσχυση σε γλωσσικό επίπεδο ή και βοήθεια από εξειδικευμένο εκπαιδευτικό στην τάξη αλλά και εκτός διδακτικού ωραρίου. Επίσης, κάποιες φορές υιοθετείται η πολιτική μιας μεταβατικής χρονικής περιόδου μέχρι οι αλλοδαποί μαθητές να κατακτήσουν σε ικανοποιητικό επίπεδο τη γλώσσα της χώρας υποδοχής, ώστε να είναι σε θέση στη συνέχεια να παρακολουθήσουν το αναλυτικό πρόγραμμα σπουδών στην τάξη μαζί με τους γηγενείς μαθητές (Νικολάου, 2008).

Το αντισταθμιστικό μέτρο της Ε.Δ. εφαρμόζεται στην Ελλάδα για την αντιμετώπιση γνωστικών ελλειμμάτων γηγενών αλλά και αλλοδαπών μαθητών στο πλαίσιο μιας διαπολιτισμικής προσέγγισης. Ο Γ. Βρεττός πραγματοποίησε το 1997 μια έρευνα που άντλησε τα αποτελέσματά της από τη συλλογή στοιχείων με συνεντεύξεις και ερωτηματολόγια που απευθύνονταν στον διευθυντή σπουδών του Υπουργείου Παιδείας, τον προϊστάμενο, τους σχολικούς συμβούλους της Περιφέρειας Αττικής και τους εκπαιδευτικούς που συμμετείχαν στην Ε.Δ. Τα στελέχη της εκπαίδευσης θεωρούσαν ότι τα οφέλη από την Ενισχυτική Διδασκαλία είναι πολλά και πως αυτό το μέτρο συμβάλλει στη μείωση των εκπαιδευτικών ανισοτήτων, ειδικά όταν εφαρμόζεται στις μικρές τάξεις που ακόμη τα μαθησιακά ελλείμματα είναι λίγα. Έκριναν σκόπιμη τη διατήρηση και βελτίωση του αντισταθμιστικού προγράμματος (Βρεττός, 2003).

Οι απαντήσεις των εκπαιδευτικών στο ερωτηματολόγιο παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον, καθώς δήλωσαν ότι είναι πολύ θετικό και αποτελεσματικό το γεγονός ότι τα τμήματα είναι ολιγοπληθή συμβάλλοντας κατά αυτόν τον τρόπο αποτελεσματικά στην εκπαιδευτική διαδικασία. Αν και εντόπισαν σημεία προς βελτίωση στο πρόγραμμα της Ε.Δ., θεώρησαν πως παρά τις δυσκολίες και τις ελλείψεις είναι ικανοποιημένοι από την πρόοδο των μαθητών τους και επιθυμούν τη συνέχεια του μέτρου υπό καλύτερες συνθήκες (Βρεττός, 2003).

Σε ερώτημα που τέθηκε αναφορικά με τη στάση των άλλων μαθητών ανέφεραν πως οι μαθητές οι οποίοι συμμετείχαν στο πρόγραμμα είχαν μια πολύ θετική στάση, ενώ από αυτούς που δε συμμετείχαν ένα πολύ μικρό ποσοστό αντιμετώπιζε με επιφυλακτικότητα και ειρωνικά σχόλια τους συμμαθητές τους που παρακολουθούσαν την Ε.Δ.. Η πλειοψηφία ενεργούσε προστατευτικά για αυτούς τους μαθητές χωρίς να τους απομονώνει. Επιπλέον, μετέφεραν μια θετική στάση των γονέων, από τους οποίους ακόμη και αυτοί που στην αρχή ήταν επιφυλακτικοί, όταν ενημερώθηκαν και παρατήρησαν την πρόοδο των παιδιών τους, ήταν ικανοποιημένοι (Βρεττός, 2003).

Οι εκπαιδευτικοί πρότειναν τη συμμετοχή στο πρόγραμμα και ειδικών, όπως παιδοψυχολόγων και κοινωνικών λειτουργών, καθώς και την αύξηση των ωρών διδασκαλίας στα τμήματα. Επίσης, έκριναν πως η Ε.Δ. θα πρέπει να πραγματοποιείται μετά τη λήξη του διδακτικού ωραρίου από άλλους δασκάλους, για να δίνεται η δυνατότητα στους μαθητές να μην απομακρύνονται από την κανονική τους τάξη, αλλά η Ε.Δ. να έχει τη μορφή φροντιστηριακού μαθήματος. Θεώρησαν απαραίτητη την εξειδίκευση και ενημέρωση των

εκπαιδευτικών πάνω σε θέματα Ε.Δ. με ειδικά σεμινάρια, ώστε να μπορούν να ανταποκριθούν με επάρκεια στις απαιτήσεις αυτών των τμημάτων. Πρότειναν τη συγγραφή ειδικού εκπαιδευτικού βοηθητικού υλικού. Επεσήμαναν την αναγκαιότητα της καλύτερης ενημέρωσης των γονέων για τους στόχους της Ε.Δ. και της συνεργασίας εκπαιδευτικών και γονέων, με απώτερο σκοπό τη συμβολή αυτών στην ενίσχυση του διδακτικού έργου. Τέλος, τόνισαν την αξία της ψυχικής κατάστασης των μαθητών και των συναισθημάτων αυτοεκτίμησης και αυτοπεποίθησης στη μαθησιακή εξέλιξη αποκτώντας υψηλές προσδοκίες (Βρεττός, 2003).

Ο Κ. Ζαχαρενάκης (2017) σε μια συνοπτική κριτική ανάλυση της αντισταθμιστικής αγωγής κατά την περίοδο των πρώτων χρόνων εφαρμογής της στην Ελλάδα αναφέρει πως τα μέτρα στηρίζονται στη θεωρία του «ελλείμματος». Τάσσεται υπέρ της εφαρμογής των αντισταθμιστικών προγραμμάτων από την προσχολική εκπαίδευση, καθώς με την έναρξή τους στο δημοτικό και συνεχίζοντας στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, δεν επιδιώκουν την πρώιμη αντιστάθμιση του κοινωνικοπολιτισμικού «ελλείμματος», που θα ήταν πιο αποτελεσματική, αλλά τη διορθωτική παρέμβαση μέσω της αντισταθμιστικής ενίσχυσης. Επισημαίνει πως τα αιτία για την αρνητική κριτική που έχει δεχθεί η αντισταθμιστική εκπαίδευση στην Ελλάδα είναι η προβληματική οργάνωση και λειτουργία της, η ένταξή της στο σχολικό ωρολόγιο πρόγραμμα της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, η ακαταλληλότητα της υλικοτεχνικής υποδομής, η απουσία ειδικού διδακτικού υλικού και εξειδικευμένου εκπαιδευτικού προσωπικού. Σχολιάζει, μάλιστα, την επιφυλακτική στάση των Ελλήνων απέναντι στα δημόσια φροντιστηριακά τμήματα ενώ καταδεικνύουν απεριόριστη εμπιστοσύνη στην ιδιωτική φροντιστηριακή εκπαίδευση (Ζαχαρενάκης, 2017).

1.2. Παράγοντες υπονόμησης της αποτελεσματικότητας της Ενισχυτικής Διδασκαλίας και άλλων αντισταθμιστικών προγραμμάτων σε άλλες χώρες

Τα προγράμματα αντισταθμιστικής εκπαίδευσης δέχονται αρνητική κριτική σε πολλές χώρες προβληματίζοντας πολλούς μελετητές για την αποτυχία των στρατηγικών που χρησιμοποιούνται και την ορθότητα των συγκεκριμένων εκπαιδευτικών πολιτικών. Στο Ηνωμένο Βασίλειο τα αντισταθμιστικά μέτρα που εφαρμόζονται δε θεωρούνται επιτυχημένα και αναζητούνται τρόποι για να αντιμετωπιστεί αυτή η αποτυχία. Η S. Power εκφράζει την άποψη πως τα αντισταθμιστικά μέτρα είναι καταδικασμένα να αποτύχουν, καθώς δεν έχουν μια σταθερή θεωρητική βάση, δεν υπάρχει μια σαφής ιδέα για το τι είναι αυτό που καλούνται να αντισταθμίσουν. Έως τη δεκαετία του 1970, ενώ διακρίνονται και φωνές που υποστηρίζουν τις θετικές πρακτικές της αντισταθμιστικής εκπαίδευσης, τα εκπαιδευτικά αποτελέσματα ήταν δυσάρεστα. Αν και εφαρμόζονται νέα προγράμματα αναζητώντας τρόπους, δεν επιφέρουν τα επιθυμητά αποτελέσματα (Power, 2018).

Ο Αμερικανός ψυχολόγος Haywood, H. Carl (1982) μελέτησε πολλές έρευνες για τα αντισταθμιστικά προγράμματα και κυρίως εξέτασε τις στρατηγικές που χρησιμοποιούσαν οι εκπαιδευτικοί και σχετίζονταν με την διαμόρφωση της τάξης αλλά και τις μεθόδους διδασκαλίας

που εφάρμοσαν. Υποστήριξε πως οι μαθητές είναι προτιμότερο και πιο αποτελεσματικό να μην απομακρύνονται από την κανονική τους τάξη. Η σωστή οργάνωση, προετοιμασία και προσανατολισμός στην επίτευξη των στόχων μέσω μιας δομημένης διδασκαλίας είναι σημαντική για την επίδοση των μαθητών. Ιδιαίτερα αποτελεσματική προέκυψε από τις έρευνες ότι είναι η διαφοροποιημένη διδασκαλία, όπου με τις κατάλληλες στρατηγικές ο εκπαιδευτικός επιδιώκει να οδηγηθούν οι μαθητές στην επίτευξη των στόχων (Haywood, 1982).

Στην Πορτογαλία τα σχολεία διακρίνονται σε τρεις κατηγορίες, τα δημόσια, τα ιδιωτικά και αυτά που ανήκουν στο πρόγραμμα (Territórios Educativos de Intervenção Prioritária TEIP), που είναι οι αντίστοιχες Ζώνες Εκπαιδευτικής Προτεραιότητας (ΖΕΠ). Από το 1996 έως 1999 που υλοποιείται το αντισταθμιστικό πρόγραμμα TEIP1 αλλά και από το 2006 το TEIP2 κεντρικό στόχο έχουν τη βελτίωση των ακαδημαϊκών επιδόσεων των μαθητών με χαμηλό κοινωνικοοικονομικό υπόβαθρο. Ερευνήθηκε κατά πόσο τα σχολεία που συμμετέχουν στο πρόγραμμα TEIP καταφέρνουν να μειώσουν τις μεγάλες διαφορές που υπάρχουν ανάμεσα στις βαθμολογίες των μαθητών τους και τις βαθμολογίες των δημόσιων σχολείων που δε συμμετέχουν στο πρόγραμμα. Η βαθμολογία που συγκεντρώνουν οι μαθητές στις εθνικές εξετάσεις αποτελεί για τους ερευνητές δείκτη των ακαδημαϊκών επιδόσεων τους (Ferraz, Neves & Nata, 2019).

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας οι μαθητές που φοιτούν σε σχολεία που συμμετέχουν στο TEIP έχουν χαμηλό ποσοστό επιτυχίας στις εθνικές εξετάσεις για την τριτοβάθμια εκπαίδευση. Κατά συνέπεια, τα σχολεία αυτά δεν πετυχαίνουν τον στόχο τους όσον αφορά τις ακαδημαϊκές επιδόσεις και πολλοί μαθητές τους στρέφονται στην επαγγελματική εκπαίδευση. Το αντισταθμιστικό αυτό πρόγραμμα δέχεται αρνητική κριτική, καθώς υποστηρίζεται ότι τελικά ενισχύει τις κοινωνικές ανισότητες (Ferraz, Neves & Nata, 2019).

Στη Γαλλία οι Davezies και Garrouste (2020) αναφέρουν πως η αποτελεσματικότητα των αντισταθμιστικών προγραμμάτων εξαρτάται και από την περιοχή, ενώ θεωρούν ότι η έρευνα για την αξιολόγηση της αποτελεσματικότητά τους είναι πολύπλοκη. Το κριτήριο για τη συμμετοχή μιας σχολικής μονάδας σε κάποιο αντισταθμιστικό πρόγραμμα είναι η τοποθεσία στην οποία βρίσκεται, καθώς επιλέγονται σχολεία από υποβαθμισμένες περιοχές. Επίσης, συνεκτιμώνται οι χαμηλές σχολικές επιδόσεις των μαθητών και η φοίτηση σε αυτό μεγάλο ποσοστού μαθητών από εθνικές μειονότητες. Ο αντίκτυπος της συμμετοχής του σχολείου σε κάποιο αντισταθμιστικό πρόγραμμα μπορεί να είναι θετικός αλλά και αρνητικός. Είναι πιθανό να είναι ελκυστικό, καθώς επωφελείται από πρόσθετη χρηματοδότηση και ορισμένες οικογένειες επιθυμούν να εγγράψουν τα παιδιά τους σε αυτό. Υπάρχει όμως και η άποψη πως αυτά τα σχολεία μειονεκτούν και κατά συνέπεια ορισμένες οικογένειες αποφεύγουν την εγγραφή των παιδιών τους σε αυτά θεωρώντας πως προσφέρουν χαμηλής ποιότητας υπηρεσίες (Davezies & Garrouste, 2020).

Τα αποτελέσματα της έρευνας τους φανερώνουν ότι οι μαθητές με υψηλό κοινωνικοοικονομικό υπόβαθρο και ιδιαίτερα τα παιδιά των εκπαιδευτικών σε μεγαλύτερο ποσοστό επιλέγουν ένα ιδιωτικό σχολείο όταν ζουν κοντά σε Γυμνάσιο RAR. Στη συνέχεια ερευνώντας

τις βαθμολογίες στις εθνικές εξετάσεις μαθητών σχολείων που συμμετέχουν στο πρόγραμμα RAR διαπιστώνουν ότι δεν υπάρχει σημαντική βελτίωση. Διαπιστώνεται και σε αυτή την έρευνα ότι τα αντισταθμιστικά μέτρα δεν αποφέρουν τα προσδοκώμενα αποτελέσματα (Davezies & Garrouste, 2020).

Οι Ιλιάδα Ηλία, Σοφία Βλάμη & Κωνσταντίνος Λουκαΐδης (2009) στα πλαίσια ενός ερευνητικού προγράμματος του Κέντρου Εκπαιδευτικής Έρευνας και Αξιολόγησης (ΚΕΕΑ) της Κύπρου μελετούν το θεσμό της Ε.Δ. στη Δημοτική Εκπαίδευση της χώρας. Την εκπαιδευτική παρέμβαση δέχονται δύο κατηγορίες μαθητών, οι αναλφάβητοι και οι αλλόγλωσσοι. Οι ερευνητές προσεγγίζουν το θεσμό της Ε.Δ. μελετώντας τις απόψεις των εκπαιδευτικών που συμμετέχουν στο πρόγραμμα, καθώς θεωρούν καθοριστικό τον ρόλο τους στην επιτυχία του αντισταθμιστικού προγράμματος. Οι εκπαιδευτικοί απαντούν σε ερωτηματολόγιο σχετικό με τη λειτουργία του προγράμματος. Στην έρευνα συμμετέχουν 1189 εκπαιδευτικοί από την Ε.Δ. των αναλφάβητων μαθητών και 636 που διδάσκουν στην Ε.Δ. των αλλόγλωσσων (Ηλία, Βλάμη & Λουκαΐδης, 2009).

Τα αποτελέσματα της έρευνας φανερώνουν τη θετική στάση των εκπαιδευτικών για τη λειτουργία του εκπαιδευτικού αυτού θεσμού. Από την ανάλυση των αποτελεσμάτων αναδεικνύεται ως αναγκαιότητα η αύξηση του διδακτικού χρόνου της Ε.Δ. για τους αναλφάβητους αλλά και τους αλλόγλωσσους μαθητές. Επίσης, κρίνεται απαραίτητη η παροχή από το Υπουργείο κατάλληλου διδακτικού υλικού και ιδιαίτερα για την Ε.Δ. των αλλόγλωσσων μαθητών εγχειρίδια και φύλλα εργασίας διαμορφωμένα κατάλληλα για διδασκαλία της ελληνικής ως δεύτερης ή ξένης γλώσσας. Εκφράζουν τη δυσαρέσκειά τους για την έλλειψη επιμόρφωσης σε σύγχρονες μεθόδους διδασκαλίας για ανομοιογενείς τάξεις και καθοδήγησης από το Υπουργείο αναφορικά με το περιεχόμενο και την οργάνωση της διδασκαλίας της Ε.Δ. Σχολιάζουν αρνητικά την ελλιπή υλικοτεχνική υποδομή και κυρίως την ακαταλληλότητα των αιθουσών διδασκαλίας που προσφέρονται. Τέλος, κρίνουν ότι η εμπλοκή των γονέων και η συνεργασία τους με τους εκπαιδευτικούς θα συμβάλει στην επιτυχή εφαρμογή της Ενισχυτικής Διδασκαλίας (Ηλία, Βλάμη & Λουκαΐδης, 2009).

2. Μεθοδολογία έρευνας

2.1. Είδος και σκοπός έρευνας

Η παρούσα έρευνα είναι μια ποσοτική συγκριτική μελέτη αλλά στο ερευνητικό εργαλείο σε μία ερώτηση ανοικτού τύπου συλλέχθηκαν και ποιοτικά δεδομένα. Πρώτον, η έρευνα έχει ως στόχο να εξετάσει τις απόψεις των εκπαιδευτικών σχετικά με τα οφέλη του προγράμματος. Επιδιώκει την κατανόηση των πεποιθήσεών τους για τον τρόπο που αυτή η διδακτική πρακτική μπορεί να συμβάλει στην ενίσχυση της μάθησης, καθώς και τη βελτίωση των ακαδημαϊκών επιδόσεών των μαθητών. Μέσω της διερεύνησης αυτών των απόψεων, η έρευνα επιδιώκει να παράσχει εμπεριστατωμένες πληροφορίες σχετικά με την αποτελεσματικότητα και την αξία της Ε.Δ. στο πεδίο της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.

Δεύτερον, ασχολείται με τη λειτουργία του προγράμματος αυτού στο πλαίσιο της διαπολιτισμικότητας. Συγκεκριμένα, περιλαμβάνει την εξέταση του τρόπου με τον οποίον η Ε.Δ. αντιμετωπίζει τις ανάγκες και τις προκλήσεις που προκύπτουν από την πολυπολιτισμική και πολυγλωσσική φύση των μαθητών. Μέσω αυτής της έρευνας ένας από τους στόχους είναι να διαπιστωθεί κατά πόσο η Ε.Δ. μπορεί να παρέχει επαρκή υποστήριξη για την εκπαίδευση μαθητών που ανήκουν σε διάφορες πολιτισμικές ομάδες και έχουν διαφορετικές γλωσσικές ανάγκες.

2.2. Ερευνητικές υποθέσεις

Στην παρούσα έρευνα εξετάζονται τρεις κύριες ερευνητικές υποθέσεις με στόχο τη διερεύνηση των απόψεων των εκπαιδευτικών για τα οφέλη, την αποτελεσματικότητα και την επίτευξη των στόχων της Ε.Δ.

- H1. Εντοπίζονται διαφορές ανάμεσα σε γηγενείς μαθητές και μαθητές από διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα που φοιτούν σε σχολεία της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης αναφορικά με τα οφέλη του προγράμματος της Ε.Δ.
- H2. Εντοπίζονται διαφορές ανάμεσα στους γηγενείς μαθητές και στους μαθητές από διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα αναφορικά με τον βαθμό επίτευξης των στόχων κάλυψης των γνωστικών κενών σε βασικά μαθήματα και τη βελτίωση των σχολικών επιδόσεων με βάση την άποψη των εκπαιδευτικών που συμμετέχουν κατά το τρέχον διδακτικό έτος στο πρόγραμμα αυτό.
- H3. Εντοπίζονται διαφορές ανάμεσα στους γηγενείς μαθητές και στους μαθητές από διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα αναφορικά με τους παράγοντες που υπονομεύουν την αποτελεσματικότητα της Ε.Δ. σύμφωνα με την άποψη των εκπαιδευτικών που συμμετέχουν κατά το τρέχον διδακτικό έτος στο πρόγραμμα αυτό.

2.3. Δείγμα

Εφαρμόστηκε η πιθανοτική μέθοδος τυχαίας δειγματοληψίας κατά την οποία επιλέχθηκαν 138 εκπαιδευτικοί δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (ΠΕ02 Φιλολόγοι, ΠΕ03 Μαθηματικοί, ΠΕ04.01 Φυσικοί, ΠΕ04.02 Χημικοί, ΠΕ06 Αγγλικής Φιλολογίας) που δίδαξαν το διδακτικό έτος 2022-2023 (διδακτικό έτος που πραγματοποιήθηκε η έρευνα και αναφέρεται ως «τρέχον») ή δίδαξαν τα προηγούμενα έτη στην Ε.Δ. Πληθυσμός της μελέτης είναι οι εκπαιδευτικοί που διδάσκουν ή έχουν διδάξει σε τμήματα Ε.Δ. σε Σχολικά Κέντρα Αντισταθμιστικής Εκπαίδευσης (Σ.Κ.Α.Ε.) Δυτικής Ελλάδας.

2.4. Ερευνητικό εργαλείο

Κατασκευάστηκε ένα ερωτηματολόγιο στο οποίο περιλαμβάνονται δηλώσεις που βασίζονται στο θεωρητικό πλαίσιο της έρευνας. Για τη διασφάλιση της εγκυρότητας του περιεχομένου βασίστηκε στους βασικούς άξονες του ερωτηματολογίου που χρησιμοποίησαν

για την έρευνά τους οι Ηλία, Βλάμη και Λουκαΐδης (2009) στο πλαίσιο ενός ερευνητικού προγράμματος του Κέντρου Εκπαιδευτικής Έρευνας και Αξιολόγησης για την Ε.Δ. στην Κύπρο. Πραγματοποιήθηκαν προσαρμοστικές τροποποιήσεις στις ερωτήσεις απαραίτητες για τις ανάγκες της παρούσας έρευνας. Πριν αποσταλεί σε μεγάλη κλίμακα, το ερωτηματολόγιο χορηγήθηκε σε πέντε εκπαιδευτικούς προς συμπλήρωση, ώστε στα πλαίσια πιλοτικού ελέγχου να διαπιστωθεί αν υπάρχουν ασάφειες ή δυσκολίες στη συμπλήρωσή του που επηρεάζουν την εσωτερική συνοχή του και να πραγματοποιηθούν οι απαιτούμενες διορθώσεις (Ουζούνη & Νακάκης, 2011).

Στις αρχικές ερωτήσεις λαμβάνονται απαντήσεις για τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων. Στη συνέχεια το ερωτηματολόγιο εμπεριέχει δηλώσεις σχετικές με τα στοιχεία επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών και πληροφορίες για τη λειτουργία και οργάνωση του προγράμματος. Στον επόμενο άξονα, σε μια πεντάβαθμη κλίμακα Likert διατυπώνονται δηλώσεις που αφορούν τα οφέλη του προγράμματος της Ε.Δ., τους παράγοντες που υπονομεύουν την αποτελεσματικότητά της αλλά και αυτούς που την ενισχύουν.

Το ερωτηματολόγιο περιλαμβάνει 35 δηλώσεις σε κλίμακα Likert, οι οποίες παράγουν μια αξιόπιστη μέτρηση και κατ' επέκταση ένα αξιόπιστο αποτέλεσμα, καθώς ο συντελεστής εσωτερικής συνέπειας Cronbach's Alpha είναι 0,842 (Πίνακας 1) (Tavakol & Dennick, 2011).

Το ερωτηματολόγιο μέσω ηλεκτρονικού συνδέσμου απεστάλη στην ηλεκτρονική διεύθυνση των ΣΚΑΕ Δυτικής Ελλάδας και ζητήθηκε από τους παραλήπτες να το προωθήσουν στους εκπαιδευτικούς που διδάσκουν ή έχουν διδάξει σε τμήματα Ενισχυτικής Διδασκαλίας. Ο κάθε εκπαιδευτικός που συμμετείχε στην έρευνα γνωρίζει τον σκοπό της και έδωσε την ενήμερη συγκατάθεσή του για εθελοντική συμμετοχή σε αυτήν. Επίσης, γνωρίζει ότι έχει τη δυνατότητα να αποχωρήσει από την έρευνα οποιαδήποτε στιγμή επιθυμεί, εφόσον κοινοποιούσε την επιθυμία του γραπτώς σε ηλεκτρονικό μήνυμα. Όλοι οι συμμετέχοντες γνωρίζουν ότι διασφαλίζεται το απόρρητο και η ανωνυμία στα προσωπικά τους δεδομένα, στο πλαίσιο ηθικής και δεοντολογίας της έρευνας.

2.4. Επεξεργασία δεδομένων

Η στατιστική ανάλυση των δεδομένων έγινε με τη χρήση του στατιστικού πακέτου SPSS Statistics Version: 28.0.1.0 (142). Το δημογραφικό προφίλ των συμμετεχόντων εκπαιδευτικών στην έρευνα αναλύθηκε στο πλαίσιο της περιγραφικής στατιστικής με την ανάλυση συχνοτήτων/σχετικών συχνοτήτων ή ποσοστών. Στις ποιοτικές μεταβλητές του ερωτηματολογίου είτε ήταν σε ονομαστική κλίμακα είτε ήταν σε διατακτική κλίμακα (Likert) έγινε ανάλυση συχνοτήτων και σχετικών συχνοτήτων/ποσοστών, όπως και στις κύριες δηλώσεις του ερωτηματολογίου. Για την ανάλυση των ερευνητικών υποθέσεων αξιοποιήθηκε το στατιστικό test Independent T-test. Στην ερώτηση ανοικτού τύπου, όπου οι εκπαιδευτικοί καλούνται να αναφέρουν ποιοι παράγοντες επηρεάζουν κατά τη γνώμη τους την αποτελεσματικότητα της Ε.Δ., η επεξεργασία των ποιοτικών δεδομένων πραγματοποιήθηκε με θεματική ανάλυση σε κατηγορίες.

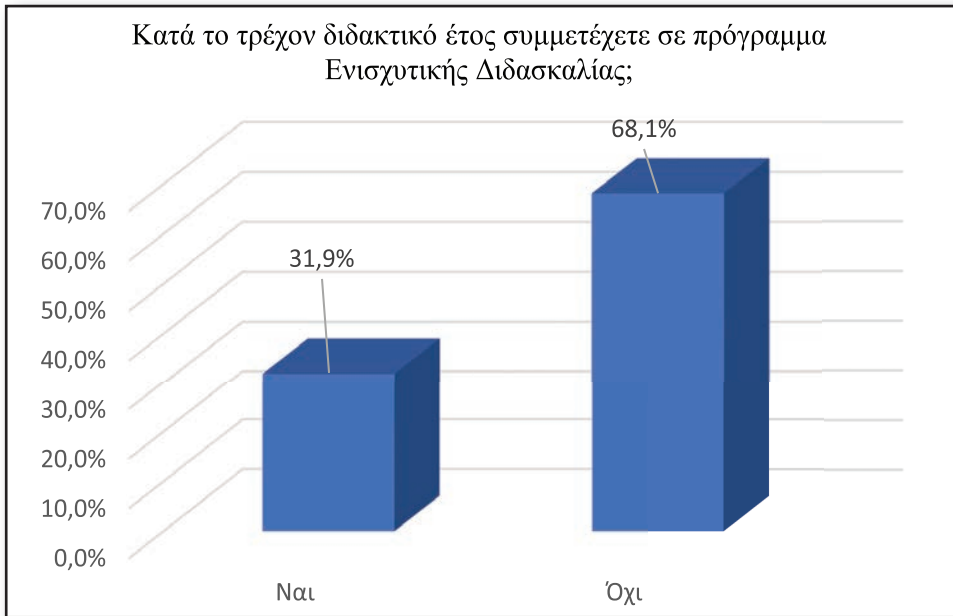

3. Δεδομένα έρευνας

3.1. Προφίλ συμμετεχόντων/ Πληροφορίες για τη λειτουργία της Ε.Δ.

Αναφορικά με το προφίλ των συμμετεχόντων επισημαίνεται ότι η πλειοψηφία δε συμμετέχει σε πρόγραμμα Ε.Δ. το τρέχον διδακτικό έτος (2022-2023) (Γράφημα 1).

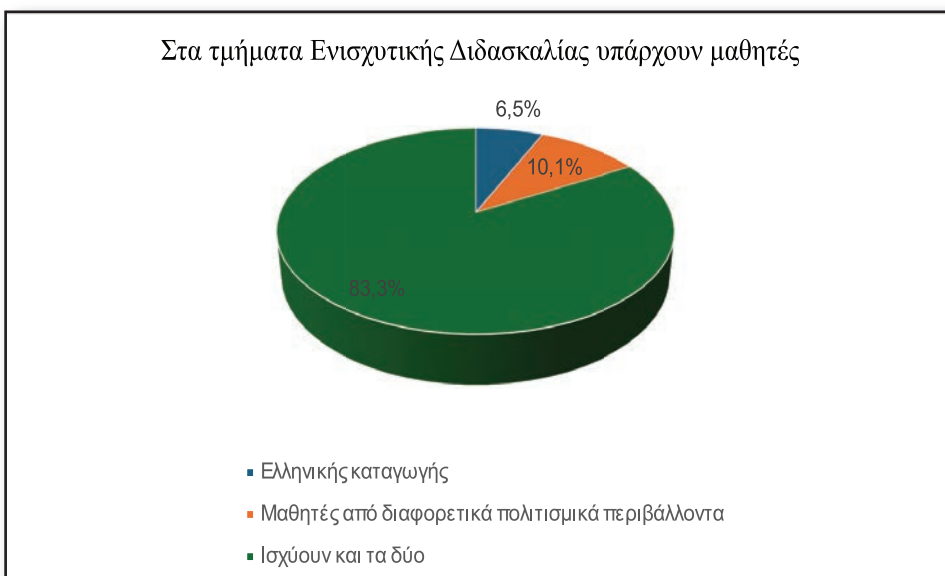
Γράφημα 1: Συμμετοχή σε πρόγραμμα Ε.Δ. το τρέχον διδακτικό έτος

Επισημαίνεται ότι το 83,3% δήλωσε ότι δεν έλαβε εισαγωγική ενημέρωση, καθοδήγηση ή επιμόρφωση από το Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων (ΥΠΘ) σχετικά με τους επιδιωκόμενους στόχους και την οργάνωση του προγράμματος της Ενισχυτικής Διδασκαλίας (Γράφημα 2).

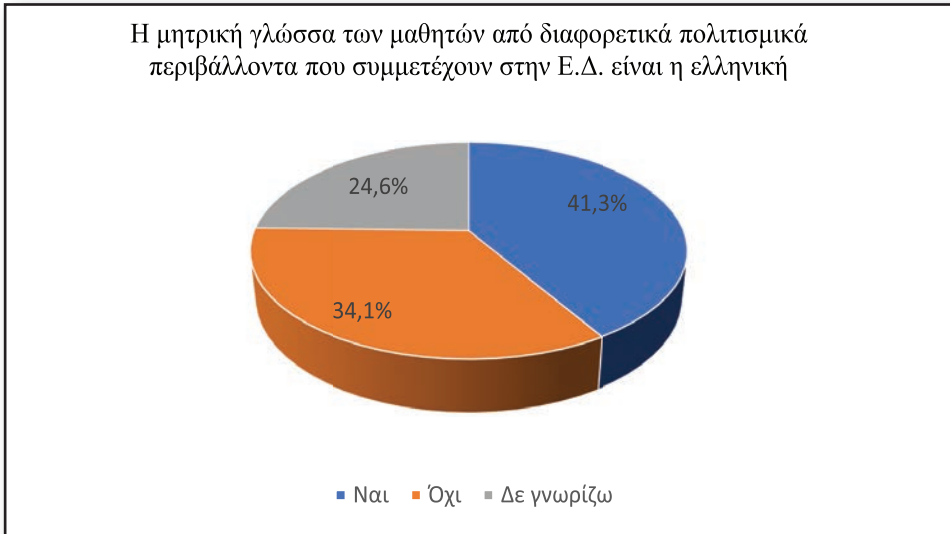
Γράφημα 2: Εισαγωγική ενημέρωση, καθοδήγηση για την Ε.Δ. από το ΥΠΘ

Επίσης σε ποσοστό 83,3% οι εκπαιδευτικοί αναφέρουν ότι στα τμήματα Ε.Δ. υπάρχουν μαθητές ελληνικής καταγωγής και μαθητές από διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα, ενώ το 10,1% αναφέρει ότι υπάρχουν μόνο μαθητές από διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα και το 6,5% αναφέρει ότι υπάρχουν μόνο μαθητές ελληνικής καταγωγής (Γράφημα 3).

Γράφημα 3: Σύθεση μαθητών στα τμήματα Ε.Δ.

Το 34,1% των εκπαιδευτικών δήλωσε ότι η μητρική γλώσσα των μαθητών από διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα δεν είναι η ελληνική γλώσσα (Γράφημα 4).

Γράφημα 4: Ποσοστό μαθητών από διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα που έχουν μητρική γλώσσα την ελληνική και συμμετέχουν στην Ενισχυτική Διδασκαλία

Περισσότεροι από τους μισούς εκπαιδευτικούς θεωρούν ότι υπάρχει πολύ και πάρα πολύ μεγάλη διαρροή μαθητών από τα τμήματα Ε.Δ. Αναφορικά με το ερώτημα για την αύξηση των μαθητών στα τμήματα Ενισχυτικής Διδασκαλίας το 31,2% θεωρεί ότι υπήρξε μικρή αύξηση μαθητών, ενώ το 34,8% θεωρεί ότι δεν έγιναν ουσιαστικές μεταβολές (Πίνακας 1).

Πίνακας 1: Απόψεις εκπαιδευτικών για τη σύνθεση των τμημάτων Ενισχυτικής Διδασκαλίας

Σε ποιο βαθμό θεωρείτε ότι ισχύουν τα παρακάτω	Καθόλου		Λίγο		Ούτε λίγο ούτε πολύ		Πολύ		Πάρα πολύ	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Διαρροή μαθητών από τα τμήματα Ενισχυτικής Διδασκαλίας	3	2.2	11	8.0	45	32.6	54	39.1	25	18.1
Αύξηση των μαθητών στα τμήματα της Ενισχυτικής Διδασκαλίας	23	16.7	43	31.2	48	34.8	20	14.5	4	2.9
Μείωση των τμημάτων Ενισχυτικής Διδασκαλίας	8	5.8	27	19.6	42	30.4	41	29.7	20	14.5

3.2. Τα οφέλη του προγράμματος της Ενισχυτικής Διδασκαλίας

Βάσει των αποτελεσμάτων του Πίνακα 2 η πλειοψηφία των συμμετεχόντων φαίνεται να είναι θετικά προσκείμενοι στα οφέλη που προκύπτουν από την υλοποίηση του προγράμματος της Ενισχυτικής Διδασκαλίας και αυτό παρατηρείται από το γεγονός ότι το 83,4% θεωρεί ότι η Ε.Δ. βοηθά τους μαθητές να κατανοήσουν σε βάθος το εκπαιδευτικό υλικό.

Η συντριπτική πλειοψηφία θεωρεί ότι καλύπτονται σε πολύ μεγάλο και πάρα πολύ μεγάλο βαθμό τα γνωστικά κενά στα βασικά μαθήματα. Το 60,9% υποστηρίζει σε πολύ και πάρα πολύ μεγάλο βαθμό ότι ένας μαθητής ξένης καταγωγής μαθαίνει καλύτερα την ελληνική γλώσσα, ενώ το 92,8% θεωρεί ότι σε πολύ και πάρα πολύ μεγάλο βαθμό ενισχύεται η σχολική επίδοση των μαθητών. Οι περισσότεροι υποστηρίζουν ότι η Ε.Δ. ενισχύει την αυτοπεποίθηση και βελτιώνει την αυτοεικόνα των μαθητών σε πολύ και πάρα πολύ μεγάλο βαθμό.

Οι μισοί θεωρούν ότι σε πολύ και πάρα πολύ μεγάλο βαθμό η Ε.Δ. εξαλείφει την κοινωνικό-πολιτισμική ανισότητα, ενώ το 87,7% των εκπαιδευτικών θεωρεί σε πολύ και πάρα πολύ μεγάλο βαθμό ότι ενισχύει τη δωρεάν πρόσβαση στη μάθηση. Τέλος, το 49,3% των εκπαιδευτικών θεωρεί ότι σε πολύ και πάρα πολύ μεγάλο βαθμό αξιοποιούνται οι πολιτισμικές διαφορές προς όφελος όλων των μαθητών μέσω της υλοποίησης του προγράμματος.

Πίνακας 2: Απόψεις εκπαιδευτικών για τα οφέλη και την επίτευξη των στόχων του προγράμματος της Ε.Δ.

	Διαφωνώ απόλυτα		Διαφωνώ		Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ		Συμφωνώ		Συμφωνώ απόλυτα	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
1ος άξονας: Μέτρηση για τα οφέλη και την επίτευξη των στόχων του προγράμματος της ενισχυτικής διδασκαλίας										
Η Ενισχυτική Διδασκαλία βοηθά τους μαθητές να κατανοήσουν σε βάθος το εκπαιδευτικό υλικό.			2	1.4	21	15.2	72	52.2	43	31.2
Η Ενισχυτική Διδασκαλία καλύπτει γνωστικά κενά στα βασικά μαθήματα.			1	.7	10	7.2	74	53.6	53	38.4
Η Ενισχυτική Διδασκαλία βοηθά έναν μαθητή ξένης καταγωγής να μάθει καλύτερα την ελληνική γλώσσα.	4	2.9	10	7.2	40	29.0	57	41.3	27	19.6

Η Ενισχυτική Διδασκαλία βοηθά τους μαθητές που παρακολουθούν το πρόγραμμα να βελτιώσουν τη σχολική τους επίδοση.			1	.7	9	6.5	76	55.1	52	37.7
Η Ενισχυτική Διδασκαλία ενισχύει την αυτοπεποίθηση και βελτιώνει την αυτοεικόνα των μαθητών.			1	.7	21	15.2	78	56.5	38	27.5
Η Ενισχυτική Διδασκαλία εξαλείφει την κοινωνικό-πολιτισμική ανισότητα.	4	2.9	16	11.6	49	35.5	42	30.4	27	19.6
Η Ενισχυτική Διδασκαλία ενισχύει τη δωρεάν πρόσβαση στη μάθηση.	1	.7	4	2.9	12	8.7	54	39.1	67	48.6
Η Ενισχυτική Διδασκαλία αξιοποιεί τις πολιτισμικές διαφορές προς όφελος όλων των μαθητών.	9	6.5	9	6.5	52	37.7	44	31.9	24	17.4

3.3. Παράγοντες που υπονομεύουν την αποτελεσματικότητα της Ενισχυτικής Διδασκαλίας

Αναφορικά με τους παράγοντες που υπονομεύουν την αποτελεσματικότητα της Ε.Δ. εντοπίζεται δυσαρέσκεια των εκπαιδευτικών για την σχολική υλικοτεχνική υποδομή στα πλαίσια του προγράμματος, καθώς το 39,1% θεωρεί ότι επαρκεί λίγο και το 28,3% ότι δεν επαρκεί καθόλου. Η πλειοψηφία έχει διαμορφώσει θετική στάση για την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών σε σύγχρονες διδακτικές μεθόδους και τεχνικές που θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν στο πλαίσιο της Ενισχυτικής Διδασκαλίας, καθώς τη θεωρούν αναγκαία. Ουδέτερη στάση (33,3%) διατηρούν οι εκπαιδευτικοί για το ρόλο που διαδραματίζει το προτεινόμενο ωράριο στο πρόγραμμα της Ενισχυτικής Διδασκαλίας για την αποτελεσματική επίτευξη των επιδιωκόμενων στόχων (Πίνακας 3).

Δυσαρέσκεια εκφράζεται από τους εκπαιδευτικούς σε ποσοστό 89,9% εξαιτίας των καθυστερήσεων στην ολοκλήρωση των διαδικασιών που απαιτούνται για την έναρξη του προγράμματος της Ενισχυτικής Διδασκαλίας, καθώς πιστεύουν ότι οι καθυστερήσεις επιδρούν αρνητικά στην αποτελεσματικότητα επίτευξης των στόχων. Το 87% τονίζει ότι είναι πολύ και πάρα πολύ απαραίτητη η συνεργασία των εκπαιδευτικών που υλοποιούν το πρόγραμμα της Ε.Δ. με τους εκπαιδευτικούς της πρωινής τάξης. Το 85,6% τονίζει το πρόβλημα προσβασιμότητας από τους μαθητές στις σχολικές μονάδες που υλοποιείται το πρόγραμμα (ΣΚΑΕ), με αποτέλεσμα να μην παρακολουθούν την Ε.Δ., παρόλο που τη χρειάζονται. Το 86,9% τονίζει τη μεγάλη σημασία της συνεργασίας των εκπαιδευτικών της Ε.Δ. με τους γονείς/κηδεμόνες των παιδιών για την επίτευξη των επιδιωκόμενων στόχων (Πίνακας 3).

Πίνακας 3: Απόψεις εκπαιδευτικών για τους παράγοντες που υπονομεύουν την αποτελεσματικότητα της ενισχυτικής διδασκαλίας

	Καθόλου		Λίγο		Ούτε λίγο ούτε πολύ		Πολύ		Πάρα πολύ	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
2ος άξονας: Παράγοντες που υπονομεύουν την αποτελεσματικότητα της ενισχυτικής διδασκαλίας										
Η σχολική υλικοτεχνική υποδομή στα πλαίσια της Ενισχυτικής Διδασκαλίας είναι άρτια	39	28.3	54	39.1	26	18.8	13	9.4	6	4.3
Η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών που συμμετέχουν στο πρόγραμμα της Ενισχυτικής Διδασκαλίας σε σύγχρονες διδακτικές μεθόδους και τεχνικές είναι αναγκαία.	5	3.6	8	5.8	19	13.8	56	40.6	50	36.2
Οι διδακτικές μέθοδοι και τεχνικές που χρησιμοποιούνται από τους εκπαιδευτικούς που συμμετέχουν στο πρόγραμμα της Ενισχυτικής Διδασκαλίας ακολουθούν τις αρχές της διαπολιτισμικής διδακτικής.	14	10.1	33	23.9	66	47.8	22	15.9	3	2.2
Το προτεινόμενο ωράριο στο πρόγραμμα της Ενισχυτικής Διδασκαλίας εξυπηρετεί αποτελεσματικά τους επιδιωκόμενους στόχους.	14	10.1	34	24.6	46	33.3	36	26.1	8	5.8
Η καθυστέρηση ολοκλήρωσης των διαδικασιών που απαιτούνται για την έναρξη του προγράμματος Ενισχυτικής Διδασκαλίας επηρεάζει την αποτελεσματικότητά της.	1	.7	5	3.6	8	5.8	32	23.2	92	66.7
Είναι απαραίτητη η συνεργασία των εκπαιδευτικών που υλοποιούν το πρόγραμμα της Ενισχυτικής Διδασκαλίας με τους εκπαιδευτικούς της πρωινής τάξης.	1	.7	5	3.6	12	8.7	56	40.6	64	46.4
Κάποιοι μαθητές δεν παρακολουθούν το πρόγραμμα γιατί είναι δύσκολη η μετακίνησή τους στις σχολικές μονάδες (ΣΚΑΕ) που πραγματοποιείται αυτό.	3	2.2	4	2.9	13	9.4	55	39.9	63	45.7

Η συνεργασία εκπαιδευτικών της Ενισχυτικής Διδασκαλίας και γονέων/κηδεμόνων συμβάλλει στην επίτευξη των επιδιωκόμενων στόχων του προγράμματος.	1	.7	5	3.6	12	8.7	66	47.8	54	39.1
--	---	----	---	-----	----	-----	----	------	----	------

3.4. Παράγοντες ενίσχυσης της αποτελεσματικότητας της Ενισχυτικής Διδασκαλίας

Αναφορικά με τους παράγοντες ενίσχυσης της αποτελεσματικότητας της Ε.Δ. φαίνεται ότι το προτεινόμενο ωράριο διαδραματίζει πολύ και παρά πολύ σημαντικό ρόλο για τα γνωστικά αντικείμενα σε ποσοστό 79,7%. Επίσης, η συντριπτική πλειοψηφία υποστηρίζει ότι είναι σημαντικό να ολοκληρώνεται εγκαίρως το χρονοδιάγραμμα των διαδικασιών που απαιτούνται για την έναρξη του προγράμματος. Το 74,6% των εκπαιδευτικών θεωρούν πολύ και παρά πολύ σημαντική την σχολική υλικοτεχνική υποδομή για την αποτελεσματικότητα της Ε.Δ., ενώ το 69,6% την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών της Ε.Δ. σε σύγχρονες διδακτικές μεθόδους και τεχνικές που ακολουθούν τις αρχές της διαπολιτισμικής διδακτικής. Οι περισσότεροι θεωρούν ότι είναι πολύ και πάρα πολύ σημαντικό να διευκολύνεται για τους μαθητές η μετακίνηση από και προς τα ΣΚΑΕ που υλοποιείται το πρόγραμμα της Ε.Δ., η συνεργασία εκπαιδευτικών πρωινής τάξης και γονέων/κηδεμόνων με τους εκπαιδευτικούς της Ε.Δ. (Πίνακας 4).

Πίνακας 4: Απόψεις εκπαιδευτικών για τους παράγοντες που ενισχύουν την αποτελεσματικότητα της ενισχυτικής διδασκαλίας

	Καθόλου		Λίγο		Ούτε λίγο ούτε πολύ		Πολύ		Πάρα πολύ	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
3ος άξονας: Παράγοντες ενίσχυσης της αποτελεσματικότητας ενισχυτικής διδασκαλίας										
Το προτεινόμενο ωράριο για τα γνωστικά αντικείμενα	2	1.4	6	4.3	20	14.5	71	51.4	39	28.3
Το χρονοδιάγραμμα ολοκλήρωσης των διαδικασιών που απαιτούνται για την έναρξη του προγράμματος.	1	.7	1	.7	10	7.2	54	39.1	72	52.2
Η σχολική υλικοτεχνική υποδομή	2	1.4	5	3.6	28	20.3	54	39.1	49	35.5
Η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών που συμμετέχουν στο πρόγραμμα σε σύγχρονες διδακτικές μεθόδους και τεχνικές που ακολουθούν τις αρχές της διαπολιτισμικής διδακτικής.	5	3.6	10	7.2	27	19.6	45	32.6	51	37.0

Η αξιοποίηση σύγχρονων διδακτικών μεθόδων και τεχνικών που ακολουθούν τις αρχές της διαπολιτισμικής διδακτικής.	2	1.4	8	5.8	34	24.6	52	37.7	42	30.4
Η μετακίνηση των μαθητών από και προς τα Σχολικά Κέντρα Αντισταθμιστικής Εκπαίδευσης που υλοποιείται το πρόγραμμα της Ενισχυτικής Διδασκαλίας.	1	.7	3	2.2	18	13.0	52	37.7	64	46.4
Η συνεργασία των εκπαιδευτικών της πρωινής τάξης και των εκπαιδευτικών της Ενισχυτικής Διδασκαλίας.	2	1.4	4	2.9	21	15.2	53	38.4	58	42.0
Η συνεργασία εκπαιδευτικών και γονέων/κηδεμόνων.	3	2.2	7	5.1	15	10.9	64	46.4	49	35.5

Το 16,7% των εκπαιδευτικών (Πίνακας 5) προσθέτει επιπλέον παράγοντες που επηρεάζουν την αποτελεσματικότητα του προγράμματος της Ε.Δ., οι οποίοι παρατίθενται παρακάτω.

Πίνακας 5: Απόψεις εκπαιδευτικών για την ύπαρξη άλλων παραγόντων που ενισχύουν την αποτελεσματικότητα της ενισχυτικής διδασκαλίας

	N	%
Υπάρχουν άλλοι παράγοντες που πιστεύετε ότι επηρεάζουν την αποτελεσματικότητα του προγράμματος της Ενισχυτικής Διδασκαλίας;		
Ναι	23	16.7
Όχι	32	23.2
Δε γνωρίζω	83	60.1

Όσοι απάντησαν «ναι» ανέφεραν συνοπτικά σε ένα σύντομο κείμενο τους παράγοντες (1) των δυσκολιών μετακίνησης στις μονάδες ΣΚΑΕ («Η μετακίνηση των εκπαιδευτικών στις μονάδες ΣΚΑΕ. Πρέπει να είναι έγκαιρη, ασφαλής.»), (2) το πόσο σημαντικό είναι οι μαθητές να έχουν διάθεση να συμμετέχουν στο πρόγραμμα Ε.Δ. («Η διάθεση και η συνεργασία των μαθητών», «Οι μαθητές έχουν πολλές εξωσχολικές δραστηριότητες και δεν έχουν χρόνο να παρακολουθήσουν τα μαθήματα της Ε.Δ.»), «Οι μαθητές προέρχονται από διαφορετικά σχολεία και έχουν προχωρήσει σε διαφορετικό βαθμό στην απαιτούμενη ύλη», «Θέληση - επιμέλεια μαθητών», «έλλειψη ενδιαφέροντος από τους μαθητές», «νοοτροπία αδιαφορίας που υπάρχει για τη μάθηση», «Η μαθητική διαρροή νιώθοντας πως δεν είναι υποχρεωτική παρακολούθηση αλλά και η συχνή εναλλαγή στη στοχοθεσία του αντικειμένου εξ αιτίας της αλλαγής σύνθεσης του τμήματος ενισχυτικής»).

Επίσης ανέφεραν τους παράγοντες (3) της έγκαιρης ενημέρωσης των μαθητών/γονέων/κηδεμόνων για την έναρξη των προγραμμάτων ενισχυτικής διδασκαλίας («Έγκαιρη ενημέρωση μαθητών και γονέων», «Η προώθηση και η γνωστοποίηση του προγράμματος από τους διευθυντές και τους εκπαιδευτικούς των γυμνασίων», «Απουσία εκτενούς ενημέρωσης των μαθητών από τη διεύθυνση του σχολείου (για τα οφέλη των παιδιών)»), (4) της κακής διαχείρισης της μονάδας ΣΚΑΕ («Μη καλή διαχείριση από την υπεύθυνη του ΣΚΑΕ», «Ισότιμη μεταχείριση των εκπαιδευτικών της ενισχυτικής διδασκαλίας», «Η στήριξη του προγράμματος από την διεύθυνση και το διδακτικό προσωπικό της πρωινής ζώνης»), (5) της απουσίας κατάλληλων υποδομών («Υλικοτεχνική υποδομή», «μη ύπαρξη κατάλληλων υποδομών»), (6) υποστήριξης για την αποτελεσματική υλοποίηση του προγράμματος της ενισχυτικής διδασκαλίας («υποστήριξη από εκπαιδευτικό περιβάλλον», «πολιτική απαξίωσης του θεσμού», «καθυστέρηση τοποθέτησης εκπαιδευτικών», «λανθασμένη εικόνα “πάρκινγκ” αλλόγλωσσων ή παιδιών με μαθησιακές δυσκολίες ή μαθησιακά κενά», «καθυστερημένη έναρξη», «μετακίνηση από άλλα σχολεία», «η απουσία συγγραμμάτων ικανών να καλύψουν τις ανάγκες μαθητών και εκπαιδευτικών», «η αρνητική/υποτιμητική στάση των εκπαιδευτικών των γενικών τάξεων», «λίγες ώρες-μεγάλη ύλη», «αδυναμία του/της εκπαιδευτικού να καλύψει μαθησιακά κενά ή κενά στην ακαδημαϊκή χρήση της γλώσσας και ταυτόχρονα να ακολουθεί τις απαιτήσεις του/της εκπαιδευτικού της γενικής τάξης», «υποστήριξη/“διαφήμιση” από το υπουργείο, τις εκπαιδευτικές μονάδες, τους εκπαιδευτικούς πρωινού προγράμματος/ διεύθυνση των κριτηρίων επιλογής μαθητών ανεξάρτητα της βαθμολογίας και του επιπέδου τους/ εφαρμογή τμημάτων σε όλες τις σχολικές μονάδες/ αύξηση των ωρών διδασκαλίας ώστε να συμπίπτουν με αυτές του πρωινού προγράμματος», «αναγκαιότητα συνεργασίας με εκπαιδευτικούς πρωινού ωραρίου», «οι επανειλημμένες αλλαγές στο διδακτικό προσωπικό που αναλαμβάνει την ενισχυτική διδασκαλία. Συχνά, εκπαιδευτικοί προσλαμβάνονται στην ενισχυτική και λίγες εβδομάδες μετά παραιτούνται γιατί προσελήφθησαν σε κανονικό πρόγραμμα με αποτέλεσμα τα μαθήματα της ενισχυτικής να παγώνουν έως ότου βρεθεί αντικαταστάτης. το γεγονός αυτό ζημιώνει τους μαθητές.»).

Άλλοι παράγοντες που αναφέρονται είναι (7) η απουσία εξειδίκευσης επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών της Ε.Δ. («οι εκπαιδευτικοί που επιλέγονται από ένα ενιαίο πίνακα χωρίς να ενδιαφέρονται πάρα μόνο για τα μόρια και χωρίς να έχουν τις ανάλογες εξειδικεύσεις», «ελλιπής επιμόρφωση των εκπαιδευτικών σε θέματα διαχείρισης της πολιτισμικής ετερότητας»), (8) ο ανεπαρκής χρόνος για την αντιστάθμιση των μαθησιακών δυσκολιών («ο εβδομαδιαίος διδακτικός χρόνος δεν αρκεί για να αντισταθμιστούν οι δυσκολίες του/της μαθητή/τριας.»), (9) ο κοινωνικός αποκλεισμός/στιγματισμός («στιγματισμός των μαθητών που συμμετέχουν στο πρόγραμμα της ενισχυτικής διδασκαλίας», «αρνητική στάση περίγυρου στιγματισμός των μαθητών που παρακολουθούν») και (10) οι στερεοτυπικές αντιλήψεις που υποβαθμίζουν την προσπάθεια των τμημάτων Ε.Δ. («η άποψη των παιδιών και των γονέων τους που πιστεύουν ότι αν κάτι προσφέρεται δωρεάν δεν είναι τόσο καλό όσο ένα πληρωμένο φροντιστήριο.»).

3.5. Αποτελέσματα

Πιο θετική στάση φαίνεται να έχουν οι εκπαιδευτικοί για τη βοήθεια που παρέχεται σε Έλληνες μαθητές (M.O.= 4,22, T.A=0,66) σχετικά με την κατανόηση του εκπαιδευτικού υλικού σε βάθος από ότι σε μαθητές από διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα (M.O. = 4, T.A=0,87). Το ίδιο παρατηρείται και για τα γνωστικά κενά τα οποία θεωρείται από τους εκπαιδευτικούς ότι καλύπτονται περισσότερο σε Έλληνες μαθητές (M.O.= 4,33, T.A=0,50) από ότι σε μαθητές από διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα (M.O.= 4,21, T.A=0,80). Αντίθετα, οι εκπαιδευτικοί θεωρούν ότι μαθητές από διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα (M.O.= 4,21, T.A=0,57), με τη συμμετοχή τους στα τμήματα Ενισχυτικής Διδασκαλίας ενισχύουν περισσότερο την αυτοπεποίθησή τους και βελτιώνουν την αυτοεικόνα τους συγκριτικά με μαθητές ελληνικής καταγωγής (M.O.= 4,11, T.A=0,78).

Πίνακας 6: Independent Samples Test για την H1

		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means						
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
									Lower	Upper
H Ενισχυτική Διδασκαλία βοηθά τους μαθητές να κατανοήσουν σε βάθος το εκπαιδευτικό υλικό.	Equal variances assumed	.049	.827	.647	21	.524	.222	.343	-.492	.936
	Equal variances not assumed			.688	20.266	.499	.222	.323	-.451	.895
H Ενισχυτική Διδασκαλία καλύπτει γνωστικά κενά στα βασικά μαθήματα.	Equal variances assumed	2.707	.115	.397	21	.696	.119	.300	-.505	.743
	Equal variances not assumed			.439	20.999	.665	.119	.271	-.446	.684
H Ενισχυτική Διδασκαλία βοηθά έναν μαθητή ξένης καταγωγής να μάθει καλύτερα την ελληνική γλώσσα.	Equal variances assumed	.025	.875	.552	21	.587	.238	.432	-.659	1.136
	Equal variances not assumed			.554	17.424	.587	.238	.430	-.667	1.144
H Ενισχυτική Διδασκαλία βοηθά τους μαθητές που παρακολουθούν το πρόγραμμα να βελτιώσουν τη σχολική τους επίδοση.	Equal variances assumed	.444	.513	.511	21	.614	.159	.310	-.487	.804
	Equal variances not assumed			.563	20.995	.579	.159	.282	-.428	.745
H Ενισχυτική Διδασκαλία ενισχύει την αυτοπεποίθηση και βελτιώνει την αυτοεικόνα των μαθητών.	Equal variances assumed	.727	.403	-.364	21	.720	-.103	.283	-.693	.486
	Equal variances not assumed			-.340	13.596	.739	-.103	.303	-.755	.549

Η Ενισχυτική Διδασκαλία εξαλείφει την κοινωνικό-πολιτισμική ανισότητα.	Equal variances assumed	.587	.452	.151	21	.882	.063	.421	-.813	.939
	Equal variances not assumed			.145	14.949	.887	.063	.439	-.872	.999
Η Ενισχυτική Διδασκαλία ενισχύει τη δωρεάν πρόσβαση στη μάθηση	Equal variances assumed	3.961	.060	.277	21	.785	.087	.315	-.568	.743
	Equal variances not assumed			.306	21.000	.763	.087	.285	-.506	.681
Η Ενισχυτική Διδασκαλία αξιοποιεί τις πολιτισμικές διαφορές προς όφελος όλων των μαθητών.	Equal variances assumed	.017	.898	.768	21	.451	.278	.362	-.475	1.030
	Equal variances not assumed			.772	17.544	.450	.278	.360	-.479	1.035

Πιο θετική στάση διαμορφώνεται από τους εκπαιδευτικούς που συμμετέχουν το τρέχον διδακτικό έτος (2022-2023) σε πρόγραμμα Ενισχυτικής Διδασκαλίας για τους μαθητές ελληνικής καταγωγής συγκριτικά με τους μαθητές από διαφορετικά περιβάλλοντα ως προς την κάλυψη των γνωστικών κενών και τη βελτίωση των σχολικών τους επιδόσεων. Θεωρούν ότι οι Έλληνες μαθητές με τη συμμετοχή τους σε τμήματα Ενισχυτικής Διδασκαλίας καλύπτουν σε μεγαλύτερο βαθμό γνωστικά κενά τους (M.O=4,5, T.A.= 0,57) και βελτιώνουν τις σχολικές τους επιδόσεις (M.O=4,5, T.A.= 0,57) συγκριτικά με τους μαθητές από διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα (M.O= 4,33, T.A. = 1,15, M.O=4,67, T.A.= 0,57).

Πίνακας 7: Independent Samples Test για την H2

		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means						
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
									Lower	Upper
Η Ενισχυτική Διδασκαλία καλύπτει γνωστικά κενά στα βασικά μαθήματα.	Equal variances assumed	4.375	.091	.255	5	.809	.167	.654	-1.515	1.848
	Equal variances not assumed			.229	2.756	.835	.167	.726	-2.266	2.599
Η Ενισχυτική Διδασκαλία βοηθά τους μαθητές που παρακολουθούν το πρόγραμμα να βελτιώσουν τη σχολική τους επίδοση.	Equal variances assumed	.357	.576	-.378	5	.721	-.167	.441	-1.300	.967
	Equal variances not assumed			-.378	4.455	.723	-.167	.441	-1.343	1.010

Οι εκπαιδευτικοί που συμμετέχουν το τρέχον διδακτικό έτος σε τμήματα Ε.Δ. θεωρούν ότι είναι πολύ σημαντικό οι εκπαιδευτικοί να επιμορφώνονται για να διαχειριστούν μαθητές από διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα (Μ.Ο.=5, Τ.Α. = 0,00). Επίσης, θεωρούν ότι μαθητές από διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα (Μ.Ο.=5, Τ.Α. = 0,00) πλήττονται περισσότερο από τους Έλληνες μαθητές λόγω καθυστερήσεων έναρξης τμημάτων Ε.Δ. (Μ.Ο.=4, Τ.Α. = 0,81).

Από το αποτέλεσμα του Independent Samples Test δεν προκύπτει κάποια στατιστικά σημαντική διαφορά ανάμεσα σε γηγενείς μαθητές και μαθητές από διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα που φοιτούν σε σχολεία της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης αναφορικά με τα οφέλη του προγράμματος της Ε.Δ.. Τόσο γηγενείς μαθητές όσο και μαθητές από διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα ωφελούνται στον ίδιο βαθμό από τη συμμετοχή τους στην Ε.Δ. (Πίνακας 6). Επίσης, δεν προκύπτει κάποια στατιστικά σημαντική διαφορά αναφορικά με τα γνωστικά κενά σε βασικά μαθήματα που καλύπτονται από την Ε.Δ. και τη βελτίωση των σχολικών επιδόσεών τους σύμφωνα με την άποψη των εκπαιδευτικών που συμμετέχουν κατά το τρέχον διδακτικό έτος στο πρόγραμμα (Πίνακας 7). Τέλος, δεν προκύπτει ανάμεσα σε αυτές τις ομάδες κάποια στατιστικά σημαντική διαφορά αναφορικά με τους παράγοντες που υποβαθμίζουν την Ε.Δ. σύμφωνα με την άποψη των εκπαιδευτικών που συμμετέχουν κατά το τρέχον διδακτικό έτος στο πρόγραμμα της Ε.Δ. (Πίνακας 8)

Πίνακας 8: Independent Samples Test για H3

		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means						
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
									Lower	Upper
Η σχολική υλικοτεχνική υποδομή στα πλαίσια της Ενισχυτικής Διδασκαλίας είναι άρτια.	Equal variances assumed	.902	.386	2.411	5	.061	1.917	.795	-.127	3.960
	Equal variances not assumed			2.692	4.400	.049	1.917	.712	.009	3.825
Η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών που συμμετέχουν στο πρόγρ. της Ενισχ. Διδασκαλίας σε σύγχρ. διδακτικές μεθόδους/τεχνικές είναι αναγκαία.	Equal variances assumed	9.643	.027	-1.324	5	.243	-.750	.566	-2.206	.706
	Equal variances not assumed			-1.567	3.000	.215	-.750	.479	-2.273	.773
Οι διδακτ. μέθ/τεχν. που χρησιμοποιούνται από τους εκπαιδ. που συμμετέχουν στο πρόγρ. της Ενισχ. Διδ. ακολουθούν τις αρχές της διαπολ.διδ.διδ.	Equal variances assumed	.025	.881	-1.195	5	.286	-.667	.558	-2.100	.767
	Equal variances not assumed			-1.265	5.000	.262	-.667	.527	-2.021	.688

Το προτεινόμενο ωράριο στο πρόγραμμα της Ενισχυτικής Διδασκαλίας εξυπηρετεί αποτελεσματικά τους επιδιωκόμενους στόχους.	Equal variances assumed	2.500	.175	.742	5	.491	.750	1.010	-1.847	3.347
	Equal variances not assumed			.676	2.919	.548	.750	1.109	-2.834	4.334
Η καθυστέρηση ολοκλήρωσης των διαδικασιών που απαιτούνται για την έναρξη του προγρ. Ενισχ. Διδασκ. επηρεάζει την αποτελεσματικότητά της.	Equal variances assumed	2.143	.203	-2.070	5	.093	-1.000	.483	-2.242	.242
	Equal variances not assumed			-2.449	3.000	.092	-1.000	.408	-2.299	.299
Είναι απαραίτητη η συνεργασία των εκπαιδευτικών που υλοποιούν το πρόγραμμα της Ενισχ Διδασκ με τους εκπαιδευτικούς της πρωινής τάξης	Equal variances assumed	4.375	.091	.255	5	.809	.167	.654	-1.515	1.848
	Equal variances not assumed			.229	2.756	.835	.167	.726	-2.266	2.599
Κάποιοι μαθητές δεν παρακολουθούν το πρόγραμμα γιατί είναι δύσκολη η μετακίνησή τους στις ΣΚΑΕ που πραγματοποιείται αυτό	Equal variances assumed	6.429	.052	-.845	5	.437	-.250	.296	-1.010	.510
	Equal variances not assumed			-1.000	3.000	.391	-.250	.250	-1.046	.546
Η συνεργασία εκπαιδευτικών της Ενισχ. Διδ και γονέων/κηδεμόνων συμβάλλει στην επίτευξη των επιδιωκόμενων στόχων του προγράμματος	Equal variances assumed	6.429	.052	-2.535	5	.052	-.750	.296	-1.510	.010
	Equal variances not assumed			-3.000	3.000	.058	-.750	.250	-1.546	.046

Από τα αποτελέσματα της στατιστικής ανάλυσης είναι φανερό ότι δεν επιβεβαιώνονται οι ερευνητικές υποθέσεις H1, H2 και H3.

4. Συζήτηση-Συμπεράσματα

Η έρευνα αναδεικνύει τα οφέλη της Ενισχυτικής Διδασκαλίας σε ένα διαπολιτισμικό πλαίσιο, όπως επίσης και τα προβλήματα που λειτουργούν ως ανασταλτικοί παράγοντες για την αποτελεσματικότητά της. Το τρέχον έτος, οι εκπαιδευτικοί που διδάσκουν σε τμήματα Ενισχυτικής Διδασκαλίας διαπιστώνουν ότι ο αριθμός των μαθητών δεν αυξήθηκε συγκριτικά με τα προηγούμενα έτη. Συμπεραίνεται ότι υπάρχει μια φθίνουσα πορεία του προγράμματος, επειδή πράγματι σε σύγκριση με προηγούμενα χρόνια όλο και μειώνονται τα τμήματα για όλους τους λόγους που αναφέρουν οι εκπαιδευτικοί. Αυτό δικαιολογείται από το γεγονός ότι τα αντισταθμιστικά προγράμματα για τους λόγους που αναφέρονται στη βιβλιογραφική ανασκόπηση δεν είναι αποτελεσματικά όσο αναμενόταν, όπως αναδεικνύεται από τις έρευνες στην Αμερική, Αγγλία, Γαλλία, Πορτογαλία και την Κύπρο αλλά και τις εκθέσεις αξιολόγησης για την πειραματική εφαρμογή της Ενισχυτικής Διδασκαλίας στην Ελλάδα.

Αναφορικά με τις δύο πρώτες ερευνητικές υποθέσεις κατά την άποψη των περισσότερων εκπαιδευτικών, η συμμετοχή των μαθητών σε τμήματα Ενισχυτικής Διδασκαλίας προσφέρει πολλαπλά οφέλη στο ίδιο επίπεδο σε γηγενείς και μη μαθητές, τονίζοντας ότι συμβάλλει σε μεγάλο βαθμό στη σχολική επίδοση, στην αυτοπεποίθηση /αυτοεικόνα του μαθητή, στην προώθηση ίσων ευκαιριών στη δωρεάν μάθηση και στην κάλυψη των γνωστικών κενών. Κατά συνέπεια δεν είναι σημαντικός παράγοντας τα πολιτισμικά χαρακτηριστικά ως προς το επίπεδο του οφέλους που θα αποκομίσει από τη συμμετοχή του στο τμήμα Ε.Δ. και την επίτευξη των διδακτικών στόχων. Τα ευρήματα συμφωνούν και με την άποψη του Haywood, (1982), καθώς ο ίδιος θεωρεί ότι σωστή οργάνωση, προετοιμασία και προσανατολισμός στην επίτευξη των στόχων μέσω μιας δομημένης διδασκαλίας είναι σημαντική για την επίδοση των μαθητών. Επίσης, η έρευνα του Βρεττού το 1997 που στηριζόταν στις απόψεις εκπαιδευτικών και στελεχών της εκπαίδευσης ανέδειξε την πεποίθηση πως το όφελος των μαθητών από την Ε.Δ. είναι μεγάλο.

Εκτός από τα οφέλη της Ενισχυτικής Διδασκαλίας, εντοπίζονται και ορισμένοι παράγοντες που λειτουργούν υπονομευτικά για την αποτελεσματικότητά της. Στα συμπεράσματα που προκύπτουν από τα αποτελέσματα της τρίτης ερευνητικής υπόθεσης είναι σημαντικό να επισημανθεί πως η συντριπτική πλειοψηφία (95,6%) των εκπαιδευτικών που συμμετείχαν στο πρόγραμμα δεν έλαβε εισαγωγική ενημέρωση, καθοδήγηση ή επιμόρφωση από το ΥΠΘ σχετικά με τους επιδιωκόμενους στόχους και την οργάνωση του προγράμματος της Ενισχυτικής Διδασκαλίας. Οι πιο σημαντικοί παράγοντες που υπονομεύουν την αποτελεσματικότητα της Ενισχυτικής Διδασκαλίας είναι (1) η καθυστέρηση στην έγκαιρη ολοκλήρωση του χρονοδιαγράμματος των διαδικασιών που είναι απαραίτητες για την έναρξη του προγράμματος, (2) η αδυναμία προσβασιμότητας των μαθητών προς τις ΣΚΑΕ, (3) η απουσία συνεργασίας των εκπαιδευτικών πρωινής τάξης και των γονέων/κηδεμόνων, (4) ακόμη και ο στιγματισμός των μαθητών, όπως επισημαίνεται από κάποιους εκπαιδευτικούς. Αντίθετα, στους πιο σημαντικούς παράγοντες που ενισχύουν την αποτελεσματικότητα της Ενισχυτικής Διδασκαλίας σε ένα διαπολιτισμικό πλαίσιο φαίνεται ότι είναι (1) η επάρκεια σε υλικοτεχνικές υποδομές, (2)

η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών και (3) η αξιοποίηση σύγχρονων διδακτικών μεθόδων και τεχνικών που ακολουθούν τις αρχές της διαπολιτισμικής διδακτικής.

Τα αποτελέσματα της έρευνας των Βλάμη & Λουκαΐδης, (2009) συνηγορούν υπέρ των ευρημάτων της παρούσας μελέτης, καθώς υποστηρίζουν ότι για την αποτελεσματικότητα της Ενισχυτικής Διδασκαλίας απαραίτητη προϋπόθεση είναι η συνεργασία γονέων-εκπαιδευτικών, η επάρκεια σε υλικοτεχνική υποδομή, η αύξηση του διδακτικού χρόνου. Ομοίως και ο Ζαχαρενάκης (2017) τονίζει ότι είναι σημαντική η εξειδικευμένη επιμόρφωση του προσωπικού όλων των ειδικοτήτων που απασχολούνται σε αυτά τα προγράμματα, για να είναι σε θέση να ανταποκριθούν στις αυξημένες απαιτήσεις. Επίσης, επισημαίνει την προκατάληψη απέναντι στην Ε.Δ. ως δημόσιο φροντιστήριο που μειονεκτεί συγκριτικά με τα ιδιωτικά. Η ίδια άποψη εκφράστηκε ως αρνητικός παράγοντας από ορισμένους εκπαιδευτικούς. Παρόμοια είναι και τα ευρήματα του Βρεττού (2003) αναφορικά με την αναγκαιότητα της ανάλογης επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών και τη σημασία αυτού του παράγοντα στην αποτελεσματικότητα του προγράμματος της Ε.Δ.. Τέλος, η πεποίθηση ότι ο μαθητής που απομακρύνεται από την τάξη για να παρακολουθήσει ένα φροντιστηριακό μάθημα Ε.Δ. στιγματίζεται ταυτίζεται με την αρνητική κριτική που δέχθηκε το αντισταθμιστικό πρόγραμμα Title για τη στρατηγική διδασκαλίας “pull out” (Gordon & Jablonsky,1968).

5. Περιορισμοί και προτάσεις για μελλοντικές έρευνες

Ένα από τα προβλήματα που παρουσιάστηκαν κατά τη διαδικασία της έρευνας είναι πως δεν έχουν δημοσιευτεί στατιστικοί δείκτες από την Ελληνική Στατιστική Αρχή για το αντισταθμιστικό πρόγραμμα της Ενισχυτικής Διδασκαλίας, όπως και αρκετές δημοσιευμένες έρευνες, με αποτέλεσμα να περιορίζεται το αντικείμενο της μελέτης στο πεδίο της Ενισχυτικής Διδασκαλίας. Ο αρχικός σχεδιασμός προέβλεπε την αξιοποίηση στατιστικών δεικτών για επιβεβαίωση και σύγκριση με τα αποτελέσματα της έρευνας για τις απόψεις των εκπαιδευτικών. Λόγω της έλλειψης των σχετικών δημοσιεύσεων δεν κατέστη δυνατό να υλοποιηθεί. Επιπλέον, ο αριθμός των απαντήσεων που έχουν συλλεχθεί από τους εκπαιδευτικούς στην Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας δεν επιτρέπει τη γενίκευση των αποτελεσμάτων σε όλη την επικράτεια. Η συλλογή περισσότερων απαντήσεων από εκπαιδευτικούς σε άλλες Περιφέρειες θα μπορούσε να συμβάλει στη μείωση ακόμη περισσότερο του στατιστικού σφάλματος.

Θεωρείται δεδομένο πως υπάρχουν περιθώρια για περαιτέρω έρευνα με τη διερεύνηση των αποτελεσμάτων του προγράμματος όχι μόνο από τις απόψεις των εκπαιδευτικών, αλλά και από τις απόψεις των μαθητών που συμμετείχαν ή συμμετέχουν σε προγράμματα Ενισχυτικής Διδασκαλίας αναφορικά με το βαθμό βελτίωσης των σχολικών τους επιδόσεων. Επίσης, προκαλεί ενδιαφέρον η σύγκριση των αποτελεσμάτων με μια ποσοτική έρευνα η οποία θα διερευνά τις απόψεις εκπαιδευτικών που δε διδάσκουν στην Ενισχυτική Διδασκαλία αλλά στα πρωινά τμήματα, για να διαπιστωθεί κατά πόσο παρατηρούν βελτίωση στις σχολικές επιδόσεις των μαθητών τους που γνωρίζουν ότι παρακολουθούν το τμήμα της Ενισχυτικής Διδασκαλίας.

Συμπληρωματικά, προτείνεται έρευνα για την ανάπτυξη και εφαρμογή πρακτικών μετασχηματιστικής διαπολιτισμικής εκπαίδευσης σε πολυπολιτισμικά περιβάλλοντα τμημάτων Ενισχυτικής Διδασκαλίας, με έμφαση στην αποδοχή και ανταπόκριση στις πολιτισμικές διαφορές των μαθητών. Επίσης, η διερεύνηση των πρακτικών και των προσεγγίσεων του εκπαιδευτικού προσωπικού που διδάσκει σε άλλα προγράμματα αντισταθμιστικής εκπαίδευσης. Τέλος, η μελέτη για την αξιολόγηση της επίδρασης της εξειδίκευσης του εκπαιδευτικού προσωπικού στην αποτελεσματικότητα των προγραμμάτων αντισταθμιστικής εκπαίδευσης και στην ακαδημαϊκή πρόοδο των μαθητών.

Βιβλιογραφία

- Banks, J. A. (2006) *Cultural diversity and education: Foundations, curriculum, and teaching*. USA: Pearson.
- Davezies, L. & Garrouste, M. (2020) More Harm than Good? Sorting Effects in a Compensatory Education Program. *Journal of Human Resources*, 55(1), 240-277. Doi: <https://doi.org/10.3368/jhr.55.1.0416-7839R1>
- Haywood, H. Carl (1982) Compensatory education. *Peabody Journal of Education*, 59(4), 272-300.
- Gordon, E. W. & Jablonsky, A. (1968) Compensatory education in the equalization of educational opportunity. *Journal of Negro Education*, 37, 280-290.
- Neves, T., Ferraz, H. & Nata, G. (2016) Social inequality in access to higher education: grade inflation in private schools and the ineffectiveness of compensatory education. *International Studies in Sociology of Education*, 1-21. Doi: <http://www.tandfonline.com/actin/showCitFormats?doi=10.1080/09620214.2016.1191966>
- Nieto, S. & Bode, P. (2018) *Affirming diversity: The sociopolitical context of multicultural education*. USA: Pearson.
- Power, S. (2018) How should we respond to the continuing failure of compensatory education? *Orbis Scholae* 2(2), 19-37. Doi: 10.14712/23363177.2018.231.
- Tavakol, M. & Dennick, R. (2011) Making sense of Cronbach's alpha. *International Journal of Medical Education*, 2, 53-55.
- Βρεττός, Γ. (2003) *Ο θεσμός της Ενισχυτικής Διδασκαλίας στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Μια ιστορική προσέγγιση*. Ανακοίνωση στο 2ο Διεθνές Επιστημονικό Συνέδριο Ιστορίας Εκπαίδευσης του Εργαστηρίου Ιστορικού Αρχείου Νεοελληνικής και Διεθνούς Εκπαίδευσης με θέμα: «Η παιδεία στην αυγή του 21^{ου} αιώνα», Πάτρα.
- Ζαχαρενάκης, Κ. (2017) *Αντισταθμιστική Αγωγή*. Αθήνα: Εκδόσεις Γρηγόρη (Αναθεωρημένη έκδοση).

-
- Ηλία, Ι., Βλάμη, Σ. & Λουκαΐδης, Κ. (2009) *Οι Απόψεις των Εκπαιδευτικών για την Εφαρμογή της Ενισχυτικής Διδασκαλίας στη Δημοτική Εκπαίδευση*. Ανακοίνωση στο Συνέδριο του Κέντρου Εκπαιδευτικής Έρευνας και Αξιολόγησης (ΚΕΕΑ) με θέμα «Εκπαιδευτική Έρευνα και Επιμόρφωση Εκπαιδευτικών στην Κύπρο», Λευκωσία.
- Νικολάου, Γ. (2008) Εκπαιδευτικές πολιτικές διαχείρισης της πολιτισμικής ετερότητας στην Ελλάδα και την Ευρώπη. Στο Δ. Μαυροσκούφης (Επιμ.), *Οδηγός Επιμόρφωσης. Διαπολιτισμική Εκπαίδευση και Αγωγή*, σελ. 37-51. Θεσσαλονίκη, ΥΠ.Ε.Π.Θ.
- Ουζούνη, Χ. & Νακάκης, Κ. (2011) Η Αξιοπιστία και η Εγκυρότητα των Εργαλείων Μέτρησης σε Ποσοτικές Μελέτες. *Νοσηλευτική*, 50 (2), 231-239.